

Aneta Ptaszek

Akademia Górniczo-Hutnicza

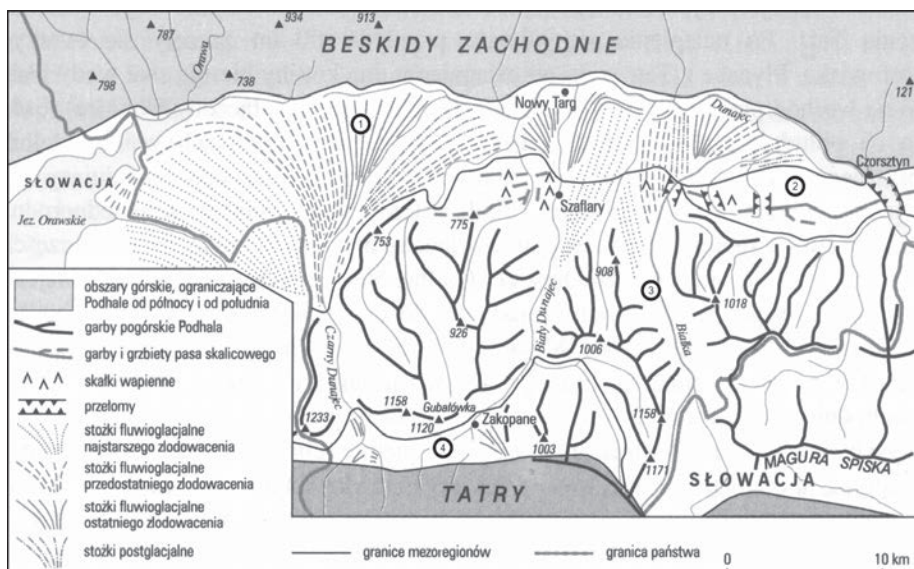
Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska

Geoturystyczne atrakcje Pogórza Spisko-Gubałowskiego – uwarunkowania geologiczne i możliwości zagospodarowania

Wstęp

Pogórze Spisko-Gubałowskie jest regionem niezwykle bogatym kulturowo, jednak posiada także interesujące walory przyrodnicze. Znajduje się pomiędzy Rowem Podtatrzańskim na południu oraz Kotliną Orawsko-Nowotarską i Pieninami na północy (ryc. 1). Jest częścią Pogórza Skruszyńsko-Gubałowsko-Spiskiego należącego do Obniżenia Orawsko-Podhalańskiego leżącego w obrębie Centralnych Karpat Zachodnich (ryc. 1) (Kondracki 2000). Istniejące tu obiekty geologiczne mogą stanowić ciekawą ofertę turystyczną, a ich odpowiednie zagospodarowanie może przyczynić się do rozwoju geoturystyki, która opiera się na poznawaniu obiektów i procesów geologicznych oraz doznawaniu w kontakcie z nimi wrażeń estetycznych. Do atrakcji geoturystycznych zaliczymy obiekty i zjawiska geologiczne, które są lub po odpowiednim zagospodarowaniu mogą stać się przedmiotem

zainteresowania turystów. Wiele z nich jest objętych ochroną prawną, co sprzyja ich zabezpieczeniu i popularyzacji. Istotny jest związek geoturystyki z turystyką kwalifikowaną, gdyż wiele obiektów jest trudno dostępnych i wymaga specjalistycznych umiejętności i sprzętu. Zagospodarowanie obiektów powinno bazować na istniejącej infrastrukturze oraz należy uzupełnić je o nowe elementy, np. trasy geoturystyczne, czyli specjalnie opracowane szlaki, wzdłuż których rozmieszczone są atrakcje geoturystyczne (Kicińska-Świdarska, Słomka 2004a). W artykule pominięto temat wód geotermalnych, których charakterystyka i możliwości zagospodarowania turystycznego wymagają obszernego opracowania.

Ryc. 1. Obniżenie Orawsko-Podhalańskie

Źródło: Kondracki (2000).

Skałki na Pogórzu Spisko-Gubałowskim jako atrakcje geoturystyczne

Pogórze Spisko-Gubałowskie w przeważającej części zbudowane jest z utworów fliszowych, znajdujących się w obrębie geologicznej struktury niecki podhalańskiej, jednak w części północnej mamy do czynienia z odmiennymi utworami należącymi do pienińskiego pasa skałkowego. Od miejscowości Stare Bystre po Nową Białą w pasie o przebiegu równoleżnikowym widoczne są w krajobrazie izolowane wzniesienia stanowiące ciekawe formy morfologiczne. Skałki te zbudowane są z odpornych na wietrzenie utworów jurajskich i jurajsko-górnokredowych, należących do jednostek skałkowych pienińskiego pasa skałkowego (Birkenmajer 1979). To właśnie litolo-

gia warunkuje ich powstanie, utwory takie jak np. wapienie krynoidowe, opierają się procesom niszczącym i budują wyniosłości. Poruszając się z zachodu na wschód znajdują się następujące góry i skałki: Skałka koło Szkoły w miejscowości Stare Bystre, Skałka Rogoźnicka, Góra Żar w Maruszynie, Góra Raniszberg i Skałka Szaflarska w Szaflarach, Cisowa i Grzebieniowa Skałka w Gronkowie oraz Skałki Obłazowa i Kramnica w Nowej Białej. Część z nich jest stosunkowo dobrze znanych i zostały objęte ochroną rezerwatową ze względu na swoją wyjątkową wartość. Stanowią one cel wycieczek wielu osób. Jednak zagospodarowanie tych obiektów nie wyczerpało wszystkich możliwości zarówno pod względem zabezpieczenia przed zniszczeniem, jak również prezentacji wyjątkowych cech tych osobliwości przyrodniczych oraz procesów, które doprowadziły do ich powstania. Rezerwat „Skałka Rogoźnicka” chroni skałkę zbudowaną z górnokredowych i dolnokredowych skał należących do jednostki czorsztyńskiej. Są to sparytowe i mikrytowe muszlowce z wieloma skamieniałościami. „Muszlowiec rogoźnicki” ułatwia litostratygrafię, gdyż jest bardzo dobrze poznany i klasycznie wykształcony, wyróżniony jest jako stratotyp ogniwa muszlowca z Rogoźnika (Birkenmajer 1977). Ten wysokiej klasy obiekt naukowy ma też znaczenie ponadregionalne, ponieważ spotykana tu fauna najlepiej reprezentuje biostratygraficzny poziom amonitowy *Semiformiceras semiforme* w obszarze alpejsko-karpackim (Arkell 1956). Istnieje projekt dydaktycznego zagospodarowania rezerwatu, w którym zawarto szereg rozwiązań, począwszy od wyznaczenia i oznakowania dojścia poprzez urządzenia zabezpieczające (barierki, stopnie z pni drzew) do zagospodarowania dydaktycznego (ścieżka dydaktyczna z tablicami informacyjnymi, folder) (Alexandrowicz i in. 1997). Istotne jest także zapobieganie dewastacji (główny problem to nielegalny pobór kamienia) oraz skuteczne wprowadzenie ograniczeń związanych z użytkowaniem obszaru chronionego, co można uzyskać poprzez umieszczenie tablic jasno wskazujących na obowiązujące zakazy na terenie rezerwatu oraz podnoszenie świadomości lokalnej społeczności. Takie rozwiązania, a przede wszystkim przystępny opis tłumaczący zagadnienia geologiczne, służą realizacji zadań naukowych i edukacyjnych, jednocześnie mogą przyczynić się do wzrostu liczby osób odwiedzających rezerwat, które nie specjalizują się w naukach o Ziemi.

Podobne rozwiązania powinny dotyczyć rezerwatu „Przełom Białki pod Krem-pachami” (Fot.1). Białka płynie pomiędzy skałkami Obłazowa i Kramnica tworząc malowniczy przełom. Kramnica, na prawym brzegu rzeki, zbudowana jest głównie z wapienia krynoidowego, Obłazowa (na lewym brzegu) ma bardziej skomplikowaną budowę, składa się z dwóch łusek tektonicznych, w których głównym elementem jest także wapień krynoidowy, zaś profil uzupełniają różnorodne wapienie oraz margle (Alexandrowicz, Poprawa 2000; Birkenmajer 1979). Spotykamy tu ciekawe zjawiska krasowe, takie jak: przepływ Białki szczeliną tektoniczną pod Kramnicą, dwie nisze skalane oraz niewielką jaskinię w skałce Obłazowa, z osadami sięgającymi czasów ostatniego zlodowacenia, w których „zapisane” są zmiany klimatyczne. Ponadto bogate znaleziska paleontologiczne są cenne dla rekonstrukcji zmian fauny na obszarze Podhala i Pienin. Znaleziska archeologiczne są bardzo liczne, ponieważ jaskinia była zasiedlana wiele razy od czasów środkowego paleolitu (Valde-

-Nowak i in. 1995), a najcenniejszym jest bumerang z kości mamuta. Spotykane tu atrakcje są prawdziwym „rajem” dla geoturysty. Jednak brak zorganizowanej trasy zwiedzania z rozbudowaną infrastrukturą uniemożliwia zapoznanie się z obiektem osobom bez wcześniejszego merytorycznego przygotowania. Brakuje też jasnego wyznaczenia ograniczeń i zakazów, co przyczynia się do niszczenia cennych osobliwości przyrodniczych. Obecnie teren ten jest zaśmiecany, rozniecane są ogniska, łamane gałęzie, istotny problem stanowią niekontrolowane ścieżki wspinaczkowe po stromych ścianach skałek.

Fot. 1. Przełom Białki pod Krempachami (widok na Kramnicę) (fot. A. Ptaszek)

Zagospodarowanie obiektów napotyka na trudności, z których należy wymienić na pierwszym miejscu brak środków finansowych. Jednak odpowiednia kalkulacja korzyści wynikających z rozwoju turystyki oraz tych niewymiernych, w postaci rozpowszechniania wiedzy oraz zachowania dziedzictwa geologicznego, powinna zadziałać na korzyść proponowanych rozwiązań. W niektórych przypadkach ograniczenie stanowią bariery formalno-prawne, przykładem jest Skałka Szaflarska. Zbudowana jest ona z utworów jednostki czorsztyńskiej. W stromych zboczach odsłonięte są wapienie krynoidowe, znajduje się tu także krasowa szczelina, a na szczycie skałki zrekonstruowany zabytkowy pawilon. Obecnie obszar ten stanowi własność prywatną, teren jest ogrodzony i skałkę można oglądać jedynie z pewnej odległości.

Pozostałe obiekty są mniej znane, bez jakiegokolwiek infrastruktury, a ich atrakcyjność jest stosunkowo mniejsza. Pod względem atrakcyjności wyróżnia się Cisoska Skała w miejscowości Gronków. Wyraźnie wyodrębnia się ona w krajobrazie

wznosząc się ok. 50 m ponad otaczające pola uprawne. Zbudowana jest z wapienia krynoidowego jednostki czorsztyńskiej. W bezpośrednim jej sąsiedztwie, po południowej stronie, znajduje się Grzebieniowa Skała o mniejszych rozmiarach. Spotykane są tu liczne gatunki roślinności górskiej, a obszar ten jest projektowany jako obszar chroniony (Michalik 2000). Skałka koło Szkoły jest o tyle ciekawa, że jest to pierwsze miejsce w Polsce, gdzie możemy obserwować utwory pienińskiego pasa skałkowego. Tworzą ją utwory jednostki braniskiej wieku jury górnej i kredy (Birkenmajer 1979). Na wschód od Rogoźnika spotykamy dwa zalesione wzgórza. W Maruszynie znajduje się Góra Żar z kilkoma odsłonięciami wapieni, zaś w Szafarach Góra Raniszberg z umieszczonym na szczycie żelaznym krzyżem upamiętniającym 500-lecie Bitwy pod Grunwaldem. Obie skałki spełniają raczej funkcję rekreacyjną, a przebiegające lasem ścieżki stanowią ciekawą trasę spacerową. Miejsca te mogą być zagospodarowane turystycznie (np. przez wyznaczenie dojścia, umieszczenie tablicy informacyjnej o obiekcie) i wraz z istniejącymi walorami kulturowymi stanowić ciekawą ofertę dla turystów. Geoturystyka jest także szansą dla trudno sprzedawalnych obiektów i terenów, gdzie funkcja turystyczna nie jest tak bardzo rozbudowana, ale szansę na rozwój stanowi ekoturystyka, turystyka rodzinna z rozbudowanym aspektem edukacyjno-poznawczym (Kicińska-Świdarska, Słomka 2004b) z wykorzystaniem zasobów kulturowych i przyrodniczych.

Geoturystyczne walory rzek i potoków

Walory turystyczne rzek i potoków to walory krajobrazowe, warunki mikroklimatyczne (także związane z nimi występowanie gatunków ptactwa, owadów, roślinności), możliwości rekreacyjne (pływanie, plażowanie), walory specjalistyczne (możliwości uprawiania turystyki kwalifikowanej np. kajakarstwa) oraz walory poznawcze (geoturystyczne). W dolinach rzek i potoków Pogórza Spisko-Gubałowskiego spotykamy liczne efekty procesu erozji, takie jak terasy, naturalne odsłonięcia geologiczne, przełomy, wodospady i inne. Najbardziej atrakcyjnymi obiektami są te o wysokich walorach krajobrazowych, do których na pewno zaliczymy przełomy i wodospady. Przykładem jest Przełom Białki pod Krem pachami. Dodać należy, że cała rzeka Białka o charakterze roztokowym stanowi dużą atrakcję turystyczną. Jej naturalny, nieuregulowany bieg, rozległe łachy, czysta woda oraz liczne odsłonięcia w zboczach stanowią o jej wysokiej atrakcyjności, ma też wyjątkowe walory specjalistyczne, wykorzystywane przez bardziej i mniej doświadczonych kajakarzy.

Ciekawą, choć niedocenioną, atrakcją geoturystyczną jest Wodospad w Potoku Kacwinianka (fot. 2). Wodospad mierzący 7 m (Alexandrowicz 1997, Alexandrowicz, Poprawa 2000) znajduje się w miejscowości Kacwin, powstał w obrębie utworów fliszu podhalańskiego (warstwy zakopiańskie), gdzie leżąca poziomo, odporna ławica piaskowca okrywa podatne na niszczącą działalność rzeki, leżące poniżej łupki i cienkie warstwy piaskowców. Jest to największy wodospad na Podhalu

i z tego względu stanowi pomnik przyrody. Jednak pomimo formalnej ochrony brak jest nawet oznaczenia obiektu jako prawnie chronionego. Teren wokół wodospadu jest zaniedbany, a dojście do obiektu utrudnione przez zarośla i prywatne zabudowania. Powyżej wodospadu znajdują się jeszcze dwie mniejsze, utworzone na wychodniach skał piaskowcowych. Są one interesującymi formami morfologicznymi, a ich stosunkowo bliskie położenie (na odcinku 3 km) umożliwia stworzenie pieszej trasy geoturystycznej, włączając także znajdujące się na trasie odsłonięcia skał fliszowych (zbrocza przy wodospadach) oraz zasoby kultury materialnej (200-letni młyn-tartak, Kościół Wszystkich Świętych z ok. 1320 r. oraz zabytkowe sypance – przykład wykorzystania lokalnego piaskowca i gliny w architekturze). Ten odcinek potoku jest wykorzystywany przy wysokim stanie wody w indywidualnych spływach kajakowych o bardzo wysokiej skali trudności, co dodatkowo wzbogaca trasę o walory specjalistyczne.

Fot. 2. Wodospad w Potoku Kacwinianka (fot. A. Ptaszek)

Rola odsłoneń geologicznych i punktów widokowych w poznawaniu geologii obszaru

Liczne odsłonięcia znajdujące się w dolinach rzek i potoków dostarczają informacji o budowie geologicznej regionu. Ich inwentaryzacja i waloryzacja jest w trakcie opracowania. Miejsca te, choć często odwiedzane przez geologów, dla turystów nie stanowią specjalnej atrakcji. Jednak w przypadku, kiedy znajdują się blisko innych ciekawych obiektów są doskonałym punktem, gdzie na podstawie prezentacji profilu warstw, turysta może zapoznać się z zagadnieniami dotyczącymi geologicz-

nych uwarunkowań walorów turystycznych obszaru, w tym z budową geologiczną szerszej okolicy. Taka możliwość występuje na proponowanej trasie geoturystycznej w Kacwinie. W miejscach, gdzie spotykamy wodospady, w zboczach możemy obejrzeć odsłonięcia naprzemianległych piaskowców i łupków warstw zakopiańskich fliszu podhalańskiego.

Szereg odsłonień znajduje się w okolicy Skalki koło Szkoły we wsi Stare Bystre. Oprócz fliszu podhalańskiego i utworów pienińskiego pasa skałkowego możemy zobaczyć tu innego typu osady – młodsze słodkowodne utwory neogenu (iły, piaski, żwiry i zlepińce stożka domańskiego). Wiele informacji dostarcza zespół odsłonień w korycie Białego Dunajca w Szaflarach, obserwujemy tu przekrój geologiczny przez pieniński pas skałkowy oraz jego tektoniczny kontakt z fliszem podhalańskim (Birkenmajer 1979). Odsłonięcia spotykamy także poza korytami rzek, mogą być naturalne, np. Wąwóz Jaszczurów odsłaniający utwory stożka domańskiego (Domański Wierch), skarpy, stoki gór (np. Czerwona Góra z odsłoniętymi utworami czwarto- i trzeciorzędowymi (Alexandrowicz, Poprawa 2000) oraz sztuczne: wyrobiska, kamieniołomy, np. wapiennik w Szaflarach w sąsiedztwie Szaflarskiej Skalki, obecnie wypełniony wodą opadową, który jeszcze w okresie eksploatacji był przedmiotem opracowań geologicznych, gdyż stanowi wartościowe odsłonięcie pienińskiego pasa skałkowego (Birkenmajer 1977). Włączenie tych miejsc do oferty turystycznej pozwoli w uporządkowany sposób przekazać wiedzę o odwiedzanym regionie i rozbudzi głębsze zainteresowanie geologią obszaru.

Podobną funkcję powinny pełnić punkty widokowe, skąd znakomicie widoczne jest w krajobrazie odzwierciedlenie budowy geologicznej. Niezależnie

Fot. 3. Widok na Tatry z Polany Głodówka (fot. A. Ptaszek)

skąłki: Cisowa oraz Obłazowa i Kramnica, a także Czarna Góra na Spiszu to miejsca, z których wyraźnie widoczne są kontrasty pomiędzy sąsiadującymi jednostkami Beskidów, Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, Pienin, Pogórza Spisko-Gubałowskiego i Tatr. Atrakcyjne widokowo (ze względu na widoczny masyw tatrzański) są wzniesienia w południowej części Pogórza, z których wyróżnić należy: Ostrysz, Szeligowski Wierch, Gubałówkę oraz Polanę Głodówka (fot. 3). Baza towarzysząca umożliwiająca spełnienie tej funkcji to tablice informujące, jakie struktury i obiekty są widoczne oraz inne elementy pomocnicze, np. lunety widokowe.

Zakończenie

Przedstawione atrakcje turystyczne stanowią ofertę dla turystów, którzy pragną głębiej zapoznać się z przyrodą odwiedzanego obszaru. Turystyka nastawiona na cele poznawcze, w kontakcie z naturą i społecznością lokalną odgrywa coraz większą rolę, kosztem wypoczynku biernego, turystyki masowej i komercyjnej. Geoturystyka jest odpowiedzią na nowe potrzeby turystów, jednocześnie, postulując korzystanie ze środowiska w sposób zrównoważony, przynosi korzyści społeczności lokalnej bez degradacji środowiska. Rozbudowa infrastruktury powinna bazować na już istniejącej (szlaki turystyczne, rowerowe, konne, związane z obiektami kultury materialnej, urządzenia na obszarach chronionych, wypożyczalnie rowerów, kajaków, baza noclegowa, gastronomiczna itd.) i obejmować nowe elementy umożliwiające zapoznanie turysty z zagadnieniami przyrodniczymi, w tym geologicznymi. Odpowiednie uprzystępnienie obiektów powinno zachęcić turystów do odwiedzania tych miejsc, a także zapobiec ich dewastacji. Niezbędne jest zaangażowanie społeczności lokalnej, władz, instytucji zajmujących się ochroną przyrody, a także kadry naukowej kształcącej kadry w zakresie nauk o Ziemi. Postulaty te mają już pewne odzwierciedlenie w praktyce. W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego ochrona georóżnorodności zajęła istotne miejsce, zawarto w nim propozycję utworzenia pierwszego podziemnego parku narodowego (Kopalnia w Wieliczce), zwiększa się liczbę stanowisk dokumentacyjnych, proponuje utworzenie nowej formy ochrony – geoparków (*Plan Zagospodarowania Przestrzennego* 2003). Na uczelniach wyższych kształci się kadre z zakresu geoturystyki, a specjalność ta zdobywa coraz większą popularność. Włączenie społeczności lokalnej powinno odbywać się poprzez wykorzystanie miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych i prywatnych kwaterach oraz uświadomienie korzyści płynących z należytego utrzymania zasobów przyrody nieożywionej. Rozwój geoturystyki jest w pewnych zakresie uzupełnieniem rozwijającej się na świecie ochrony georóżnorodności oraz odpowiedzią na zmiany, jakie zachodzą w zakresie form spędzania czasu wolnego.

Literatura

- Alexandrowicz Z., 1997, *Ochrona wodospadów w Karpatach Polskich*, Chrońmy Przyrodę Ojczyznę, 53, 39-57.
- Alexandrowicz Z., Krobicki M., Gonera M., Alexandrowicz W.P., 1997, *Projekt powiększenia i dydaktycznego uprzystępnienia rezerwatu przyrody „Skalka Rogoźnicka” na Podhalu*, Chrońmy Przyrodę Ojczyznę, 53, 4, 58-73.
- Alexandrowicz Z., Poprawa D., 2000, *Ochrona georóżnorodności w Polskich Karpatach*, Wydawnictwo Kartograficzne Polskiej Agencji Ekologicznej S.A., Warszawa.
- Arkell W. J., 1956, *Jurassic geology of the world*, Oliver & Boyd, Edinburgh-London.
- Birkenmajer K., 1979, *Przewodnik geologiczny po pienińskim pasie skałkowym*, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- Birkenmajer K., 1977, *Jurassic and Cretaceous lithostatigraphic units of the Pieniny Klippen Belt*, Carpathians, Poland, *Studia Geol. Pol.*, 45, 7-185.
- Kicińska-Świdarska A., Słomka T., 2004a, *Projektowanie tras geoturystycznych*, *Folia Turistica*, 15, 179-184.
- Kicińska-Świdarska A., Słomka T., 2004b, *Rola społeczności lokalnej w należyтым utrzymaniu zasobów przyrody nieożywionej*, [w:] *Kształtowanie jakości produktu turystycznego regionu z zachowaniem rozwoju zrównoważonego*, Gremium Ekspertów Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Kicińska-Świdarska A., Łasak M., 2005, *Trasa geoturystyczna w dolinie potoku Złockiego*, *Geoturystyka*, 1, 1 (2), 33-42.
- Kondracki J., 2000, *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa.
- Michalik S., 2000, *Pieniny, Park dwu narodów*, Pieniński Park Narodowy, Krościenko nad Dunajcem.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*, 2003, Załącznik do Uchwały Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r.
- Słomka T., Kicińska-Świdarska A., 2004, *Geoturystyka – podstawowe pojęcia*, *Geoturystyka*, 1, 1, 5-7.
- Valde-Novak P., Madeyska T., Nadachowski A., 1995, *Jaskinia w Oblazowej. Osadnictwo, sedymentacja, fauna kopalna*, *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, 4, 5-23.